

การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาภัยแล้ง*

RESTORATION AND CONSERVATION OF HISTORICAL AND CULTURAL LANDSCAPES FROM THE IMPACTS AND DAMAGES OF DROUGHT PROBLEMS

ชรินปกรณ์ วิชกำจร, สิริมาส ศรีขาว,
เรืองอุไร วรณโก, เอกชัย กิจเกษาเจริญ

Charinpakorn Witchakamjorn, Sirimas Sornskhaow,
Ruangurai Wannako, Ekachai Kitkasachroen

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Rambhai Barni Rajabhat University

Corresponding Author E-mail: sirimas.s@rbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาภัยแล้ง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร โดยมุ่งวิเคราะห์ 3 ประเด็นหลักกล่าว คือ 1. การวิเคราะห์ความหมายของภัยแล้ง เพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนนำเข้าสู่ประเด็นการศึกษา 2. สภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบปัญหาภัยแล้ง ซึ่งเป็นการอธิบายเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดปัญหามากที่สุดของชุมชน ซึ่งก็คือจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นและประกอบกับฝนไม่ตกตามฤดูกาล ตกน้อย ฝนทิ้งช่วง ในพื้นที่มีแหล่งเก็บกักน้ำในแหล่งน้ำน้อย และแหล่งเก็บกักน้ำในพื้นที่มีจำนวนน้อยไม่สัมพันธ์กับปริมาณการใช้น้ำก็ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และ 3. แนวทางการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาภัยแล้งเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ผลการวิเคราะห์พบว่าควรเริ่มจากบริบทชุมชน องค์ความรู้ของชุมชนในการรับมือภัยแล้ง การดำเนินชีวิตและแนวทางการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น การประยุกต์ใช้แนวคิดใหม่ ๆ เข้ามาทำให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต การน้อมนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต การบูรณาการภูมิ

ปัญหาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อการจัดสรรน้ำ และการใช้ประโยชน์ พร้อมกับการใช้ประโยชน์เกื้อกูลกันของทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ซึ่งกันและกันก็จะทำให้สามารถลดผลกระทบและความเสียหายที่จะเกิดจากปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นได้

คำสำคัญ: การฟื้นฟู; การอนุรักษ์; ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม; ปัญหาร้ายแรง

Abstract

This academic articles of the restoration and conservation of historical and cultural landscapes from the impact and damage of drought, the analysis of documentary data focused on 3 main issues: 1. The analysis of the meaning of drought to provide readers with a preliminary understanding before entering the study topic. 2. The changes in historical and cultural landscapes from the impact of drought, which was an explanation of the changes that caused the most problems in the community, which were the increase in population and the unseasonal rain, less rain, and intermittent rain. In the area, there are few water storage areas and the number of water storage areas in the area were not related to the amount of water used, which affected the lives of people in the community, causing various problems, such as economic problems, social problems, and environmental problems. 3. The management approach to the restoration and conservation of historical and cultural landscapes from the impact and damage of drought to achieve sustainability. The analysis results were found that should start from the community context, the community's knowledge in coping with drought, the way of life and the way of life adjustments that were consistent with the problems that occur, the application of new concepts that were appropriate for life, the adoption of the principles of the Sufficiency Economy Philosophy as a framework for life, the integration of local wisdom that was consistent with traditions, culture, and way of life for water allocation and utilization. Along with the mutual utilization of natural resources without destroying each other, it will be possible to reduce the impact and damage that will result from the drought problem.

Keywords: Restoration; Conservation; Historical and Cultural Landscapes; Drought Problems

บทนำ

ปัญหาภัยแล้งเป็นปัญหาอันเนื่องมาจากความผันแปรทางธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ประกอบกับการกระทำของมนุษย์ ส่งผลกระทบต่อภาวะขาดแคลนน้ำสะอาดเพื่อการบริโภคและอุปโภค ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรซึ่งยังคงเป็นอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชนบท ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไข หรือป้องกันปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้น พร้อมทั้งหามาตรการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการนำน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรเสี่ยงภัยแล้ง เป็นแนวคิดและวิธีปฏิบัติหรือการปรับตัวในการลดโอกาสที่จะได้รับผลกระทบทางลบจากภัยแล้ง โดยการบริหารจัดการปัจจัยที่เป็นสาเหตุและผลกระทบของภัยแล้ง ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนที่จะใช้ทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง เป็นการลดความถี่และความรุนแรงของภัยแล้ง ซึ่งภัยแล้งเป็นภัยธรรมชาติ การลดความถี่อาจทำได้ยาก แต่สามารถทำให้ความรุนแรงลดลงได้โดยให้มีปริมาณน้ำมากขึ้น โดยการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองในฤดู การงดหรือลดการเพาะปลูก และการปรับเปลี่ยนปฏิทินการเพาะปลูกเป็นการลดความล่าช้า หรือสภาวะการเปิดรับต่อความเสี่ยงภัยแล้งจากการวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง พื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน โดยเฉพาะพื้นที่ทำนาควรติดตามข่าวสารแนวทางการบริหารจัดการน้ำจากกรมชลประทาน ว่ามีปริมาณน้ำต้นทุนที่สามารถทำนาได้หรือไม่ การประหยัดน้ำและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำกิจกรรมทางการเกษตร ซึ่งเป็นการลดความเปราะบาง หรือลดปัจจัยที่ทำให้ขาดความสามารถในการรับมือกับภัยแล้ง การสร้างการรับรู้แก่เกษตรกรในเรื่องของภัยแล้ง เป็นการเพิ่มศักยภาพ หรือ ชีตความสามารถในการรับมือกับภัยแล้ง เช่น ให้ทราบถึงพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งก่อนทำการเพาะปลูกในฤดูถัดไป มีการเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์ภัยแล้งในช่วงที่เกิดสภาวะแห้งแล้ง รวมถึงการรักษาพื้นที่ป่า โดยเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำ เป็นการเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ให้เกิดการสะสมน้ำในดิน และน้ำใต้ดิน รวมทั้งการปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ ช่วยชะลอการไหลของน้ำ ไม่ให้ไหลลงสู่ที่ต่ำเร็วและแรง (อังศุมา ก้านจักร และคณะ, 2562)

จากข้อมูลของคณะกรรมการแม่ข่ายน้ำโขง (MRC) ระบุว่า ปี พ.ศ. 2562 ในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ได้แก่ สปป. ลาว ไทย กัมพูชาและเวียดนาม ฤดูฝนเริ่มต้นช้าเกือบสองสัปดาห์ของช่วงเวลาปกติและสิ้นสุดเร็วกว่าปกติประมาณสามสัปดาห์ นอกจากนี้เหตุการณ์เอลนีโญ (El Niño) ทำให้อุณหภูมิต่ำและการระเหยของน้ำมากกว่าปกติ และทำให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากภัยแล้งในปีดังกล่าวมากกว่าปกติเช่นกัน จากการวัดปริมาณความชื้นในดินโดยใช้ดาวเทียม Soil Moisture Active Passive (SMAP) ขององค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (The National Aeronautics and Space Administration: NASA) ซึ่งสามารถตรวจวัดปริมาณน้ำระดับผิวดินได้ในระดับ 5 เซนติเมตรหรือประมาณ 2 นิ้ว จากข้อมูลปริมาณน้ำในระดับผิวดินดังกล่าว นักวิทยาศาสตร์สามารถประเมินข้อมูลปริมาณน้ำที่อยู่ลึกลงไปใบบริเวณรากของพืชได้ จะเห็นว่าความแห้งแล้งทำให้เกิดการรุกรานของน้ำเค็ม

ในแหล่งน้ำที่สำคัญบางพื้นที่ของประเทศไทยไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาน้ำ เช่น การเกษตร และโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ซึ่งอาจจะส่งผลให้ในอนาคตประเทศไทยมีน้ำจืดไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกไม่เพียงพอ (น้ำทิพย์ เสมอเชื้อ และสุธินี ชูติมากุลทวี, 2565)

สำหรับบทความวิชาการฉบับนี้เป็นการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหากล้วยแล้ง โดยมีประเด็นสำคัญ คือวิเคราะห์ความหมายของกล้วยแล้ง การวิเคราะห์สภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหากล้วยแล้ง และนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหากล้วยแล้ง เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการสร้างยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมภาคประชาชนในการบริหารน้ำ ลดผลกระทบและความเสียหายจากปัญหากล้วยแล้ง พร้อมกับเป็นแนวทางในการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ และป้องกันผลที่จะเกิดกล้วยแล้งโดยมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของกล้วยแล้ง

สำหรับแนวคิดในการศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์ความหมายของกล้วยแล้งโดยมีนักวิชาการอธิบายไว้ กล่าวคือแนวคิดกล้วยแล้งเป็นภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำ ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2557) ซึ่งเกิดจากความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ อันเกิดจากการที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นระยะเวลาสั้นกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำ ดื่มน้ำน้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำ ทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติเกิดความเสียหายและความอดอยากทั่วไป ความแห้งแล้งเป็นภัยธรรมชาติประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ทุกปีโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางของประเทศไทย เพราะเป็นบริเวณที่อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เข้าไปไม่ถึง ทำให้เกิดความอดอยากแร้นแค้น ซึ่งหากปี ไตที่ไม่มีพายุเคลื่อนผ่านเลยก็จะก่อให้เกิดความแห้งแล้งรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจากฝนทิ้งช่วงยาวนาน โดยกล้วยแล้งที่เกิดขึ้นทุกปี จะอยู่ระหว่างเดือนมิถุนายนต่อเนื่องถึงเดือนกรกฎาคม ในช่วงดังกล่าวพืชไร่ที่เพาะปลูกจะขาดน้ำ ได้รับความเสียหายมนุษย์ และสัตว์ขาดแคลนน้ำ ดื่มน้ำน้ำใช้ ส่งผลกระทบต่อการค้าเชิงรวมถึงด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ความรุนแรงจะมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น ความชื้นในอากาศ ความชื้นในดิน ระยะเวลาที่เกิดความแห้งแล้ง และขนาดของพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง เป็นต้น (ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2551) กล้วยแล้งเป็นภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน ฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล จนก่อให้เกิดความแห้งแล้งและส่งผลกระทบต่อชุมชน มีสาเหตุจาก พายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนผ่านประเทศไทยน้อยหรือไม่ผ่าน

เข้ามาเลย ร่องความกดอากาศต่ำ มีกำลังอ่อน มรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังอ่อน เกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน หรือเกิดปรากฏการณ์เอลนีโญรุนแรง ทำให้ฝนน้อยกว่าปกติ ทำให้ผลผลิตการเกษตรเสียหาย ขาดน้ำ เหี่ยวเฉา แห้งตายในที่สุด โรคพืชระบาด คุณภาพด้อยลงอุตสาหกรรมเกษตรเสียหาย ขาดแคลนอุปโภค บริโภค กระทบกับการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ สภาวะอากาศของฝนแล้งและมักเกิดช่วงครึ่งหลังเดือนตุลาคมถึงกลางพฤษภาคม สิ้นฤดูฝนถึงฤดูร้อน ฝนน้อยกว่าปกติในฤดูฝนและ ในช่วงปลายเดือนมิถุนายนถึงกลาง กรกฎาคม ฝนทิ้งช่วงมากกว่า 2 สัปดาห์ (จันทิมา เจริญผล, 2555)

นอกจากนี้ ภัยแล้งยังเป็นภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจนก่อให้เกิดภัยแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน ภัยแล้งเกิดจากฝนแล้งและฝนทิ้งช่วง ซึ่งฝนแล้งเป็นภาวะปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ณ ที่นั้น ๆ หรือสภาวะระดับน้ำบนดินและใต้ดินลดลง หรือน้ำในแม่น้ำ ลำคลองน้อยลง การเกิดความแห้งแล้งมี 3 ลักษณะ คือ 1. สภาวะอากาศแห้งแล้ง จากการที่มีการระเหยของน้ำจากดินและพืชมากกว่าปริมาณน้ำฝนรายปี 2. สภาวะขาดน้ำจากการมีฝนตกน้อยเฉลี่ยต่ำกว่าปกติเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน และ 3. สภาวะแห้งแล้งสำหรับการเกษตร จากการลดลงของปริมาณฝน ระดับน้ำใต้ดิน หรือความชื้นในดินจนพืชไม่สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ (กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล และคณะ, 2556) ภัยแล้งเป็นภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน ฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน สำหรับภัยแล้งในประเทศไทย ส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้งและทิ้งช่วง ซึ่งฝนแล้งเป็นภาวะปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลกับการเคลื่อนผ่านของพายุหมุนเขตร้อนน้อยกว่าปกติ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, 2551) ซึ่งเกิดจากความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ อันเกิดจากการที่มีปริมาณฝนน้อยและฝนไม่ตกเป็นระยะเวลาและครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำไม่เจริญเติบโตได้ตามปกติ เกิดความเสียหายและส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางรุนแรงต่อประชาชน โดยภัยแล้งเกิดจากสาเหตุ ดังนี้ 1. ฝนแล้ง หมายถึง สภาวะที่มีฝนน้อยหรือไม่มีฝนเลยในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งตามปกติจะต้องมีฝน (ภาวะที่ปริมาณฝนตกน้อยกว่าปกติหรือไม่ตกต้องตามฤดูกาล) โดยขึ้นอยู่กับสถานที่และฤดูกาล ณ ที่นั้น ๆ และ 2. ฝนทิ้งช่วง หมายถึง ช่วงที่มีปริมาณฝนตกไม่ถึงวันละ 1 มิลลิเมตรติดต่อกันเกิน 15 วัน ในช่วงฤดูฝน เดือนที่มีโอกาสเกิดฝนทิ้งช่วงสูงสุดคือเดือนมิถุนายนและกรกฎาคม และภัยแล้งหมายถึงความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ อันเกิดจากการที่มีฝนน้อยกว่าปกติหรือฝนไม่ตก ต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติ เกิดความเสียหายและความอดอยากทั่วไป

จากบริบทดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนสรุปได้ว่าภัยแล้งหมายถึงการขาดน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการขาดน้ำดื่ม น้ำเพื่อการบริโภค หรือน้ำที่ใช้สำหรับเพาะปลูก ซึ่งก่อให้เกิดความ

เสียหายต่อการประกอบอาชีพ หรือส่งผลเสียหายต่อพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ขาดน้ำทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติ เกิดความเสียหายและความอดอยากทั่วไป ทำให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี รวมไปถึงส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยทุกบริบท

สภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบ ภัยแล้ง

จากผลกระทบของภัยแล้งนั้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก ประกอบกับส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในชุมชนมากมาย ซึ่งสภาพทั่วไปและสภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีความเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัญหาในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัญหามากที่สุดคือส่งผลกระทบต่อความต้องการใช้น้ำในชุมชนเนื่องจากในชุมชนมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น และประกอบกับฝนไม่ตกตามฤดูกาล ตกน้อย ฝนทิ้งช่วง ในพื้นที่มีแหล่งเก็บกักน้ำในแหล่งน้ำน้อยและแหล่งเก็บกักน้ำในพื้นที่มีจำนวนน้อยไม่สัมพันธ์กับปริมาณการใช้น้ำก็ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนไปด้วย กล่าวคือภัยแล้งไว้ว่าเป็นภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน ฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชนมีสาเหตุจาก พายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนผ่านประเทศไทยน้อยหรือไม่มีผ่านเข้ามาเลย ร่องความกดอากาศต่ำ มีกำลังอ่อน มรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังอ่อน เกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน หรือเกิดปรากฏการณ์เอลนีโญรุนแรง ทำให้ฝนน้อยกว่าปกติ ทำให้ผลผลิตการเกษตรเสียหาย ขาดน้ำ เสียหาย แห้งตายในที่สุด โรคพืชระบาด คุณภาพด้อยลงอุตสาหกรรมเกษตรเสียหาย ขาดแคลนอุปโภค บริโภค กระทบกับการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ สภาวะอากาศของฝนแล้งและมักเกิดช่วงครึ่งหลังเดือนตุลาคมถึงกลางพฤษภาคม สันถุฝนถึงฤดูร้อน ฝนน้อยกว่าปกติในฤดูฝนและในช่วงปลายเดือนมิถุนายนถึงกลาง กรกฎาคม ฝนทิ้งช่วงมากกว่า 2 สัปดาห์ (จันทิมา เจริญผล, 2555) เช่นเดียวกับภัยแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของชุมชนสายทองอำเภอบำแมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่เป็นจำนวนมากเนื่องจากวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรทำนาในฤดูแล้ง เมื่อเกิดภัยแล้งก็ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปด้วย (จำลอง โพธิ์บุญ, 2566) นอกจากนี้ ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบว่าเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่เกิดผลกระทบต่อการปลูกพืช เนื่องจากไม่มีน้ำในการประกอบอาชีพ แนวทางในการแก้ปัญหาในพื้นที่คือ มีการปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก มีการจัดการแปลงพืชชนิดใหม่ ๆ ที่ใช้น้ำได้น้อยแต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือทำให้รายได้ที่เคยได้รับน้อยลง แต่เป็นการปรับตัวเพื่อให้เกิดความอยู่รอด (พหล ศักดิ์คะทัศน์ และคณะ, 2566) ในพื้นที่บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านพุ่ม อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ก็เช่นกันภัย

แล้งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมากเนื่องจากกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่นั้นยังทำการปลูกพืชตามวิถีชุมชน และด้วยพื้นที่ภูมิประเทศของชุมชนมีลักษณะการลาดเอียงของพื้นที่จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกคล้ายหลังเต่า มีลักษณะเป็นเนิน ทำให้เป็นเหตุของการเกิดปัญหาล้างใน ทุก ๆ ปีแต่ด้วยปัญหาล้างที่เริ่มหนักขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากภัยแล้งเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรในชุมชน เมื่อไม่มีน้ำใช้ หรือนำในการทำเกษตรส่งผลให้พืชผลเสียหาย เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างเกิดขึ้น สิ่งที่ตามมาคือความต้องการขายที่ดินเพราะการทำเกษตรไม่พอเลี้ยงชีพ (กัญญาณัฐ จตุเทน, 2566)

ผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาล้าง สิ่งแรกที่พบคือการเคลื่อนย้ายแรงงานไปประกอบอาชีพอื่น ผลกระทบต่อการเพาะปลูกในช่วงฤดูแล้ง และในพื้นที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัวรับมือกับภัยแล้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากภัยแล้งส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจเมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลทำให้เกิดการสูญเสียผลผลิตด้านเกษตร ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมทำให้ขาดแคลนน้ำเกิดโรคระบาดในสัตว์ สูญเสียความหลากหลายสายพันธุ์ รวมถึงผลกระทบด้านอุทกวิทยาทำให้ระดับน้ำและปริมาณน้ำลดลง พื้นที่ชุ่มน้ำลดลง ความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลงระดับน้ำในดินเปลี่ยนแปลง คุณภาพน้ำเปลี่ยนแปลงเกิดการกัดเซาะของดินไฟฟ้าเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อคุณภาพอากาศและสูญเสียทัศนียภาพ และผลกระทบด้านสังคม เมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลกระทบในด้านสุขภาพอนามัย เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำและการจัดการคุณภาพชีวิตลดลง การย้ายถิ่นฐาน เป็นต้น (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2557) เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรมีคุณภาพต่ำและปริมาณลดลง ระบบนิเวศในพื้นที่เปลี่ยนแปลงทำให้ส่งผลกระทบต่อการอาศัยอยู่ของสัตว์ต่าง ๆ ในพื้นที่และเกิดปัญหาเศรษฐกิจ รายได้ของคนในชุมชนลดลง (เศกสิน ศรีวิพัฒนานุกุลกิจ, 2553)

จากบริบทดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนสรุปได้ว่าปัญหาสำคัญที่พบจากการพัฒนาแหล่งน้ำ คือการก่อสร้างฝายแล้วไม่สร้างประตูระบายน้ำไว้ด้วย ทำให้มีตะกอนตกจมน้ำฝายมาก อีกทั้งทำให้ไม่สามารถระบายน้ำ จากโครงการชลประทานขนาดใหญ่หรือขนาดกลาง ลงไปช่วยพื้นที่ตอนล่างที่อยู่ไกลออกไปที่มี ฝายปิดกั้นลำนํ้าอยู่เป็นระยะ ๆ ได้ เพราะจะต้องระบายน้ำลงไปเป็นปริมาณมาก เพื่อให้ล้นข้ามสันฝายที่มีระดับสูงออกไป เกิดการสูญเสียจากการระเหยเร็วขึ้น และการไหลบ่าแตกพุ่งออกไปปริมาณสูง ซึ่งหากมีประตูระบายน้ำก็จะระบายน้ำลงไปช่วยเหลือปริมาณน้อย ๆ ไม่ต้องให้แม่น้ำเต็มล้นน้ำเพราะเปิดประตูระบายน้ำได้

แนวทางการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบปัญหาล้าง

แนวทางการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาล้างนั้น ความจำเป็นที่ทุกภาคส่วนร่วมกันวางแผนรับมือและแก้ไขสถานการณ์ภัยแล้งอย่างเร่งด่วน การวางแผนแก้ปัญหาเฉพาะ

หน้าในการดำเนินชีวิต และกำหนดมาตรการช่วยเหลือเบื้องต้นให้กับประชาชนในพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการจัดการภัยแล้ง กล่าวคือ การบริหารจัดการภัยแล้งทำได้โดยการวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงภัยพร้อมทั้งกำหนดมาตรการ ในการป้องกันและช่วยเหลือผู้ประสบภัย เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ในแต่ละช่วง โดยจัดตั้ง งบประมาณในการให้ความช่วยเหลือ ทั้งปัญหาอุทกภัย ปัญหาภัยแล้งฝนทิ้งช่วง และปัญหาการระบาดของศัตรูพืช โดยมีการบริหารจัดการภัยแล้ง กล่าวคือการจัดการก่อนการเกิดภัยแล้ง เริ่มจากการจัดการระบบน้ำในอ่างเก็บน้ำของเขื่อนต่าง ๆ จะต้องดูความสมดุลระหว่างน้ำท่วมกับน้ำขาดแคลน เพื่อให้การจัดการน้ำมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสำรวจปริมาณน้ำเก็บกักในแหล่งน้ำ ณ ช่วงสิ้นฤดูฝน และวางแผนการใช้น้ำให้ตลอดช่วงฤดูแล้ง (ประพันธ์ อัสวารี, 2555) โดยมีการเตือนภัยล่วงหน้าก่อนที่จะมีการเพาะปลูกพืช เพื่อให้เกษตรกรได้มีการวางแผนให้สอดคล้องกับปริมาณน้ำต้นทุนที่มีอยู่เพื่อกำหนดพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำ พร้อมทั้งจัดระบบการทำการเกษตรที่เหมาะสมและมีการสร้างระบบสูบน้ำและส่งทางท่อ การจัดการทั้งในด้านของทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ สภาพการอยู่อาศัยของประชากร รวมถึงการเชื่อมโยงข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลระหว่างหน่วยงานราชการ เพื่อทำให้เกิดการประสานงาน และการวางแผนร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีการลงทุนให้ระบบการพยากรณ์อากาศมีความแม่นยำมากขึ้นเทียบเท่ากับประเทศใหญ่ ๆ ในโลกที่มีศักยภาพในด้านนี้สูงมาก (ปราโมทย์ เตชะสุพัฒน์กุล, 2555) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนหลวงในพื้นที่ประสบภัยแล้ง

การจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่การส่งเสริมความรู้ วิถีชีวิตเกี่ยวกับการปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย และการพัฒนาแก้มลิงหรือบ่อน้ำชุมชน กระจายไปทุกชุมชนเพื่อให้เกิดการรองรับน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปีน้อย กล่าวคือ มาตรการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบภัยแล้ง นโยบายสนับสนุนสินเชื่อเพื่อซื้อน้ำ และวางระบบพัฒนาแหล่งน้ำช่วยเหลือเกษตรกร ที่ประสบภัยแล้ง โดยพร้อมขยายเวลาชำระหนี้หากรายได้ได้รับความเสียหายมาก พื้นที่พื้นที่ที่ประสบปัญหาภัยแล้งโดยการส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำเพิ่มการปกคลุมดินโดยการปลูกพืชคลุมดินหรือปุ๋ยพืชสด และการปลูกหญ้าแฝกเพื่อลดการชะล้างพังทลายของดินและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในไร่นาโดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เพื่อให้ เกษตรกรใช้เก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและเป็นการช่วยเพิ่มระดับน้ำใต้ดินด้วย วิธีการแก้ปัญหาภัยแล้ง คือ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเช่น แจกน้ำ ให้ประชาชน ขุดเจาะน้ำ บาดาล สร้างศูนย์จ่ายน้ำ จัดทำ ฝนมเทียม การแก้ปัญหาระยะยาวโดยพัฒนาลุ่มน้ำ เช่น สร้างฝาย เขื่อน ขุดลอกแหล่งน้ำ รักษาป่าและปลูกป่า ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการจัดทำ และพัฒนาชลประทาน (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2557) การแก้ปัญหาภัยแล้ง คือ การติดตามสภาวะอากาศ พังค่าเตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยา ฝึกซ้อมการป้องกันภัยพิบัติ เตรียมพร้อมรับมือ และวางแผนอพยพหากจำเป็น (ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2551) และวิธีที่จะช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งอีกวิธีคือ การเตรียมเก็บน้ำ สะอาดเพื่อการบริโภคให้เพียงพอ ขุดลอก

คลอง และบ่อน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำ เพียงพอต่อครัวเรือนวางแผนการใช้น้ำอย่างประหยัด ทั้งเพื่อการบริโภคและการเกษตร และควรใช้น้ำในช่วงเช้าและเย็นเพื่อลดอัตราการระเหยของน้ำ กำจัดวัสดุเชื้อเพลิงรอบที่ปัก เพื่อป้องกันการเกิดไฟป่า และการลุกลามเตรียมเบอร์โทรศัพทหมายเลขฉุกเฉินต่าง ๆ หากพบเห็นการเกิดไฟป่าเนื่องจากภาวะแห้งแล้งให้รีบแจ้งเจ้าหน้าที่ (ทิวา กมลเวช, 2554)

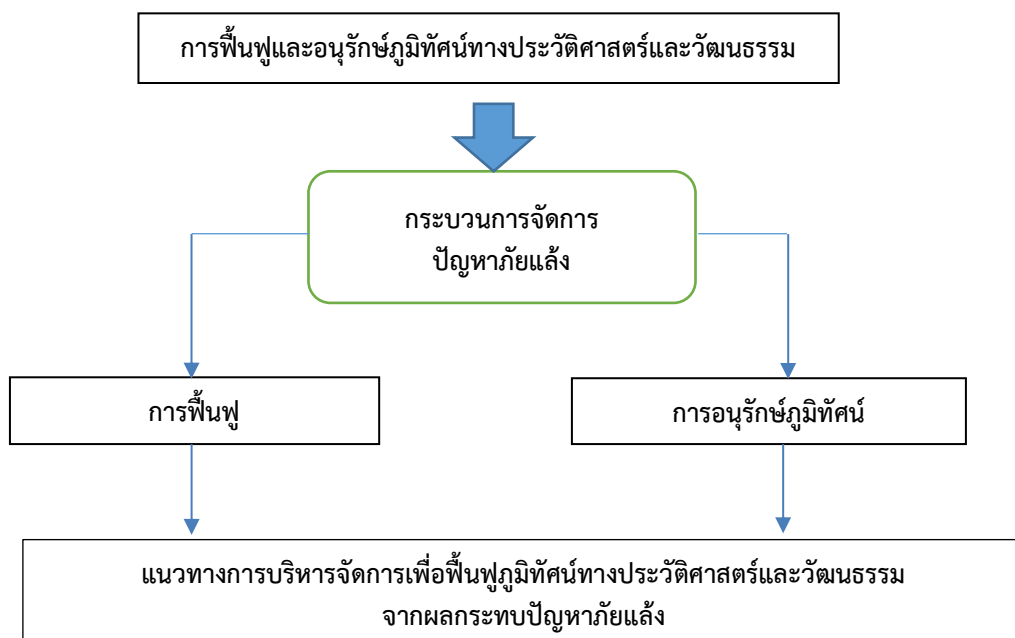
จากบริบทการศึกษาแนวทางการปรับตัวต่อผลกระทบจากภัยแล้งของชุมชนสายทองนั้น แนวทางในการบริหารจัดการและปรับตัวของชุมชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เกิดการปรับตัวต่อปัญหาภัยแล้งและการบริหารจัดการน้ำได้แก่ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อให้ความรู้กับประชาชนในการประกอบอาชีพ การทำเกษตรแนวทางใหม่ การปรับตัวโดยใช้โคก หนอง นา โมเดลที่สืบสานวิถีชีวิตดั้งเดิมให้คงอยู่ โดยประยุกต์แนวคิดใหม่ ๆ เข้ามาใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต เช่น การปรับพื้นที่โคกให้เป็นนา ขุดสระเพื่อใช้เก็บน้ำ และคลองไส้ไก่เพื่อส่งน้ำ การปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยและปลูกผักแบบอินทรีย์ การปรับเปลี่ยนอาชีพหลังหมดฤดูทำนา เป็นต้น (จำลอง โพธิ์บุญ, 2566) นอกจากนี้ แนวทางการปรับตัวของเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ก็เช่นกัน การจัดการน้ำสำหรับเกษตรกรผู้ใช้น้ำในภาวะภัยแล้งนั้นมีการปรับตัวคือลดปริมาณการใช้น้ำ โดยนำวัสดุคลุมดินมาใช้ เพื่อลดการระเหยของน้ำ เช่น พลาสติกสำหรับคลุมแปลงปลูก หรือใช้ฟางข้าวเพื่อให้ดินมีความชื้นยาวนานขึ้น จัดทำระบบควบคุมเวลาการให้น้ำเป็นเวลา การร่วมกันดูแลรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ทำการเพาะปลูกโดยเลือกสายพันธุ์ที่ทนทานต่อภัยแล้งมากขึ้นหรือใช้น้ำน้อยลง (พหล ศักดิ์คะทนต์ และคณะ, 2566) สำหรับแนวทางการบริหารจัดการที่ยั่งยืนนั้นแนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มน้ำสวยโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแนวคิดในการบูรณาการความร่วมมือโดยทั่วไปจากชาวบ้านจะใช้วิธีการแบบเรียบง่ายโดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษโดยอาศัยแนวคิด วิธีการที่สอดคล้องกับพื้นที่ รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชน อันเกิดจากความสามารถและประสบการณ์สืบทอดกันมาที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เพื่อการจัดสรรน้ำและการใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำสวยในการหล่อเลี้ยงชีวิต ซึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำสวยเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สิ่งมีชีวิต ที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านมาอย่างยาวนาน (พระครูโสภณธรรมโชติ (สัมพันธ์ สิริโรจน์บริรักษ์, 2568)

จากบริบทดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนสรุปได้ว่า การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมต้องมีมาตรการรับมือที่เหมาะสมกับพื้นที่ เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิม โดยการสร้างความรู้ให้คนในชุมชนร่วมกันรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบอย่างไรบ้างต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมไปถึงร่วมกันพัฒนาและประกอบอาชีพที่สามารถทดแทนหรือสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแม้ในสภาวะที่เกิดปัญหาภัยแล้ง การตระหนัก

ร่วมกันในอนุรักษ์เส้นทางน้ำธรรมชาติ การจัดระบบการบริหารจัดการน้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ การสร้างฝายต้นน้ำและร่วมกันดูแลรักษา การปลูกพืชในฤดูแล้งที่ลดผลกระทบจากปัญหาน้ำน้อย ซึ่งทั้งหมดคือแนวคิดในการร่วมกันพัฒนาโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ดั้งเดิมและพร้อมกับสร้างระบบนิเวศต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์อีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้แนวทางการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบปัญหาภัยแล้ง

จากภาพสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. กระบวนการจัดการปัญหาภัยแล้ง มีรูปแบบที่ชัดเจนประกอบด้วย การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยการนำรถบรรทุกน้ำไปแจกจ่ายในพื้นที่ขาดแคลนน้ำเพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อน มีการขุดบ่อบาดาลสร้างระบบประปาหมู่บ้าน สร้างฝายชะลอน้ำ และการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ
2. แนวทางในการจัดการปัญหาภัยแล้งตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย แนวทางการจัดการและการสร้างความร่วมมือด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน กระบวนการฟื้นฟูด้วยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ทำกิจกรรมส่วนรวมเพื่อพัฒนาสังคม

3. แนวทางการจัดการด้านธรรมชาติ สนับสนุนการสร้างป่าชุมชนและส่งเสริมให้เป็นแหล่งศึกษาป่าธรรมชาติ ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ตามข้อตกลงร่วมกัน เน้นรักษาพื้นที่ป่าที่มี

4. แนวทางการจัดการด้านเทคโนโลยี ใช้เครือข่ายโซเชียลเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์สำหรับการทำกิจกรรมเพื่อสังคม

สรุป

สำหรับการศึกษาการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาภัยแล้ง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารที่ได้อธิบายความหมายของภัยแล้ง ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน และสรุปได้ว่า 1. บริบทของภัยแล้งหมายถึงการขาดน้ำในพื้นที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการขาดน้ำดื่ม น้ำเพื่อการบริโภคหรือน้ำที่ใช้สำหรับเพาะปลูก ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อการประกอบอาชีพ หรือส่งผลเสียหายต่อพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติ เกิดความเสียหายและความอดอยากทั่วไป ทำให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี รวมไปถึงส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยทุกบริบท 2. สภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบปัญหาภัยแล้ง มีความเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัญหาในพื้นที่มากที่สุด คือส่งผลกระทบต่อความต้องการใช้น้ำในชุมชนเนื่องจากในชุมชนมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นและประกอบกับฝนไม่ตกตามฤดูกาล ตกน้อย ฝนทิ้งช่วง ในพื้นที่มีแหล่งเก็บกักน้ำในแหล่งน้ำน้อยและแหล่งเก็บกักน้ำในพื้นที่มีจำนวนน้อยไม่สัมพันธ์กับปริมาณการใช้น้ำก็ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนไปด้วย ผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาภัยแล้งคือการเคลื่อนย้ายแรงงานไปประกอบอาชีพอื่น เกิดปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านสังคม ผลกระทบในด้านสุขภาพอนามัย เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำและการจัดการคุณภาพชีวิตลดลง การย้ายถิ่นฐาน เป็นต้น 3. แนวทางการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากผลกระทบและความเสียหายจากปัญหาภัยแล้งเพื่อให้เกิดความยั่งยืนควรเริ่มจากบริบทชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนก่อนว่ามีศักยภาพในการบริหารจัดการร่วมกันมากน้อยแค่ไหน องค์ความรู้ของชุมชนในการรับมือภัยแล้ง การดำเนินชีวิตและแนวทางการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีแนวทางในการรับมืออย่างไร ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้แนวคิดใหม่ ๆ เข้ามาใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต การน้อมนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแนวคิดในการบูรณาการความร่วมมือโดยทั่วไปจากชาวบ้านจะใช้วิธีการแบบเรียบง่ายโดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

โดยอาศัยแนวคิด วิธีการ ที่สอดคล้องกับพื้นที่ รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชน อันเกิดจาก ความสามารถและประสบการณ์สืบทอดกันมาที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เพื่อการจัดสรรน้ำและการใช้ประโยชน์ พร้อมกับการใช้ประโยชน์ เกื้อกูลกันของทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลายซึ่งกันและกันก็จะทำให้สามารถลดผลกระทบ และความเสียหายที่จะเกิดจากปัญหาย้ายแล้งที่เกิดขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. (2551). *คู่มือประชาชนในการเตรียมตัวให้รอดปลอดภัยพิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมอุตุนิยมวิทยา. (2557). *ฤดูกาลของประเทศไทย*. สืบค้น 31 กรกฎาคม 2565, จาก <http://www.tmd.go.th/info/info.php?FileID=53>

กัญญาณัฐ จตุเทน. (2566). แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น : กรณีศึกษาบ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. *Journal of Spatial Development and Policy*, 1(5), 13-30.

กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล และคณะ. (2556). *แนวทางการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสำหรับชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

จันทิมา เจริญผล. (2555). *ความแห้งแล้ง หรือภัยแล้ง*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2565, จาก <http://www.flood.rmutt.ac.th/?p=1079>

จำลอง โพธิ์บุญ. (2566). การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการปรับตัวต่อปัญหาย้ายแล้ง : กรณีศึกษาชุมชนสายทองอำเภอบำเหน็จ จังหวัดอ่างทอง. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 19(2), 1-27.

ทวีดา กมลเวช. (2554). *คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

น้ำทิพย์ เสมอเชื้อ และสุทิน ชูติมากุลทวี. (2565). การจัดการปัญหาย้ายแล้งโดยเครือข่ายภาครัฐในพื้นที่อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(5), 1999-2011.

ประพันธ์ อัสวารี. (2555). *จากวิกฤติน้ำท่วม..สู่ภัยแล้งเอกชนสะท้อนบริหารจัดการลุ่มเหลว*. สืบค้น 15 ตุลาคม 2565, จาก <https://shorturl.asia/cdRzh>

ปราโมทย์ เตชะสุพัฒน์กุล. (2555). *จากวิกฤติน้ำท่วม..สู่ภัยแล้งเอกชนสะท้อนบริหารจัดการลุ่มเหลว*. สืบค้น 15 ตุลาคม 2565, จาก <https://shorturl.asia/cdRzh>

- พระครูโสภณธรรมโชติ (สัมพันธ์ สิริโรจน์บริรักษ์). (2568). นวัตกรรมจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มน้ำสวยโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อหนุนเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนสู่ระบบเศรษฐกิจฐานรากจังหวัดหนองคาย. *วารสารมณีเชษฐาราม วัฒนมณี*, 8(1), 340-353.
- พหล ศักดิ์กะทัศน์ และคณะ. (2566). การจัดการน้ำสำหรับการเกษตรในภาวะภัยแล้งของเกษตรกรผู้ใช้น้ำโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แฝก-แม่จัด อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร*, 39(3), 169-179.
- ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2551). *สถานการณ์สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ปี 2551 โดยคน สองวัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- เศกสิน ศรีพัฒนานุกุลกิจ. (2553). *การจัดการสาธารณสุขภัย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อังศุมา ก้านจักร และคณะ. (2562). *การจัดการน้ำภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อพัฒนาแผนการป้องกันภัยแล้งและน้ำท่วมในพื้นที่เสี่ยงภัยในจังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัยงบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย ปีงบประมาณ 2561. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

